

ŞİRKET SAĞLIĞI HİSSEDAR GÜVENLİĞİ

Gaye YILMAZ

DİSK ve Birleşik Metal İş Sendikası
Uluslararası İlişkiler Uzmanı

Sanayi Devrimi sonrasında alabildiğine gelişen, sınırlarını genişleten ve bu vesileyle de güçlenen liberalist kapitalizm için ilk duraklama 1929 yılında patlak veren dünya çapındaki ekonomik buhran, ikincisi de krizin sonuçlarının da nedenleri arasında sayılabileceği II. Dünya Savaşı oldu. Savaş sonrasında ideolojik anlamda hızla değişen siyasi harita, dünya sermayesini iki ayrı cephede, yaklaşık 50 yıl sürecek bir başka savaşa iteledi. 1917'de Bolşevik Devrimiyle başlayan sosyalist yapılanma, savaştan güçlenerek çıkmıştı ve batıdaki kapitalizmi tehdit eder bir konuma ulaş-

mıştı. İlk savaş, sosyalist cepheyi içten içe yıkmaya yönünde ve gizliden gizliye sürdürülecek; ikincisi ise kapitalist dünyanın özellikle sosyalist bloğa yakın ve

görece daha fazla sanayileşmiş (dolayısıyla emekçi yığınların sayısı daha fazla) olan ülkelerinde yine 'görece' sosyal bir devlet modeli inşa etmek ve kapitalizme dönük eleştirileri en aza indirerek, toplumları kapitalist sistemle barışık bir konuma getirebilmek için verilecekti. Asıl zor olan da bu ikinci savaştı. Çünkü, sosyal kazanımları artan emekçi yığınların örgütlülük düzeyleri de ister istemez yükselecek, bu ise batıda yeni sosyalist devrimler için potansiyel oluşturabilecekti. İşte bu nedenle, bir yandan süreli özgürlüklerin kontrol altında tutulması ve zamanı geldiğinde geri alınması için gerekli kurumsal yapının hazırlanması, diğer yandan da kapitalizmin sosyal kurumlarının devreye sokulması gerekiyordu.

Bu planlar, önce Amerikan sermayesini harekete geçirdi ve 1941 yılında, henüz savaş tüm vahşetiyle sürerken, belirleyici konumdaki finans ve sanayi şirketlerinin yöneticileri, Rockefeller'ın sponsorluğunda, adı 'Dış İlişkiler Komisyonu' olan bir gizli komisyon oluşturdular. Alınan ilk karar resmi bir ekonomi konferansı düzenleyerek, dünya ekonomisine yeni bir şekil vermek için gerekli alt yapı kurumları Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankasının kurulması ile Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT) imzalanmasına ilişkin kararların çıkarılmasının meşrulaştırılması oldu. Konferansın adı 'Bretton Woods', toplandığı yıl ise 1944. 1947 yılına gelindiğinde ise öngörülen ekonomik kurumlar birer birer oluşturulmaya başlandı. Aynı tarihlere denk düşmek suretiyle sosyal yapılanma da tamamlanacaktı. Önce, Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

ve Dünya İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) kuruldu ve dağınık, oldukça bağımsız hareket eden dünya işçi sınıfı bu yolla zapt u rapt altına alınmış oldu.

Aynı tarihlerde kapitalist bloktaki çalışma yaşamında da bu ideolojik yapılanmaya ve döneme uygun bir model olarak 'Fordizm' uygulanmaktaydı. Dünyadaki tüketebilir durumdaki talep henüz yeterli doygunluğa ulaşmadığı için Fordist üretim tarzıyla alabildiğine üretim yapıyor, çalışma yaşamında işçiler, nispeten daha fazla -sosyal ve maddi açıdan- tatmin elde etmiş oluyor, hem de yaratılan talep yardımıyla gerçekleşen ürün satışı sonucunda işverenler belli oranda kârlılıklarını arttırabiliyorlardı. Uygulanan ekonomik sistem, öneren kişinin adıyla anılan Keynesyen sistemdi. Buna göre, Devletler istihdam yaratmakla ve sanayii için gerekli alt yapıyı (enerji, ulaşım, su vb.) kurmakla görevlendirilmişti. Bu muazzam sektörler o dönemdeki sermaye birikimiyle kurulamayacak kadar büyük sermaye yatırımları gerektirdiği için, Keynesyen ekonomi modeli bu süreçle tam olarak örtüşüyordu.

Şirketlerin tek hedefi yığınsal üretim yapmaktır, zira henüz talep açısından her hangi bir sorun yoktur. Bu nedenle stok tutmak, üretilen malı günü gününe satmamak bir sorun olarak görülüyor, hatta stok birikimi ile Pazar hakimiyetini elde tutma, fiyat üzerinde manipülasyonlar yapma türünden spekülasyon avantajları bile sağlanabiliyordu. Fazla mesai için extra ücret, işçi sağlığı - iş güvenliği, sağlıklı çalışma koşullarının sendikal talepler ve küresel sosyal kurumların öncelikleri arasında yer almaya başlaması da aynı dönemlere denk düşmektedir.

Fakat, II. Dünya savaşını izleyen dönemde, Keynesyen politikalarla kar artış oranlarını yükseltmenin sınırlı olduğunu daha başından bilen dünya sermayesi neo - liberalizmin alt yapı hazırlıkları için gerekli adımları atmaya başlamıştı bile. GATT anlaşması çerçevesinde gerçekleştirilen toplantı raundları sonrasında imzalanan anlaşmalar yardımıyla gümrük duvarları yavaş yavaş indirilmeye başlandığında emek hareketine de ilk darbe indirilmiş oldu. Önce az gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde yatırımlar ve üretimin yavaşlamasıyla birlikte kendini gösteren işsizlik kaosu, giderek gelişmiş dünyaya da egemen olduğunda, sermaye kendi için daha karlı ve üstelik daha az sorunlu ikinci bir kazanç sektörünü çoktan kurmuştu ve bu yeni fırsat kapısının adı Finans Piyasaları olacaktır.

Aslında Finans Sektörünün kökeni feodal döneme kadar uzanmaktaydı fakat gelişen bilgi - iletişim teknolojilerinin de yardımıyla bu alanda yaratılan ürün çeşitlenmesi ve işlem kolaylığı bu alanı dominant hale getirmek için gerekli ortamı yaratmıştı. Şimdi sıra, sanayi üretimini bu değişmeye uygun bir şekilde sokmaya gelmişti. Kapitalizmin birbirini izleyen krizleri, üretimdeki değişmeyi hızlandıracak bir etken olarak görüldü ve 80'li yılların sonlarından itibaren krizden çıkmak için yapılan önermeler arasında yeni bir modelin adı telaffuz edilmeye başlandı: Post Fordist Üretim tarzı, yani Esnek Çalışma.

Günümüze egemen hale getirilmiş yeni üretim biçiminde sermaye artık stok tutmak niyetinde değil, fakat bunun için çalışma biçiminin tümüyle yeniden organize edilmesi gerekiyor. Daha önce kuralları yine tek taraflı olarak belirlenmiş olan düzenli çalışma sistemi terk edilerek yerine 'tam zamanında üretim' (Just in time production) ikame edilmek isteniyor.

Böylece hem fazla mesai için extra ücret ödenmemiş olacak, hem belli dönemlerde sermayenin spekülasyon alanlarına yoğunlaşması kolaylaşacak, çalışma yaşamı alabildiğine esnetilebilecek. Önce Japonya'da uygulamaya konan bu sistem, ülkede uzun yıllardan beri var olan sürekli iş güvencesinin kaldırılmasına kadar uzandı. İşsiz geçen uzun süreler emekçileri öylesine bunaltıyordu ki, ABD'de ülke içi emek göçü adeta bir geleneğe dönüştü. Aile yaşamları parçalanmaya uğradı ve borçlu yaşam (kredi kartları sayesinde) yaygınlaştı.

Sendikal hareketi de felce uğratan bu devasa değişim bir yandan kolektivismi yok ederek, yerine bireyciliği koyuyor, diğer yandan farklılaştırılan işçi gruplarının kendi aralarında ve bu kitlelerle de işsizler arasında rekabete yol açıyor. Gelişen teknoloji sanayi yatırımlarında da yerini buldukça kalifiye ve düz işçi ayrımı ortaya çıkıyor, fakat bununla da kalınmayıp kalifiye olanlar arasındaki 'sözde' ihtisaslaşma sayesinde yeni yeni bölünmeler yaratılıyor.

Üretimin hızlandırıldığı dönemlerde artan iş yükü, stres, gerginlik yaratıyor ve sağlık açısından riski yüksek olan hataların oranını da artırıyor. İş kazaları gündelik birer olay haline gelirken, her seferinde mutlaka kazayı yaşayan işçi sorumlu tutuluyor, ama hiçbir şekilde bu kazanın yaşanmaması için gerekli önlemleri -maliyet gerekçesi ile- almamış olan işverenlerin sorumluluğu tartışma konusu bile edilemiyor. Üstelik, Keynesyen dönemden geriye kalan ve devletler tarafından getirilmiş sağlık düzenlemeleri de serbest rekabetin önündeki engeller olarak lanse ediliyor ve kaldırılmak isteniyor.

İş kazaları gündelik birer olay haline gelirken, her seferinde mutlaka kazayı yaşayan işçi sorumlu tutuluyor, ama hiçbir şekilde bu kazanın yaşanmaması için gerekli önlemleri maliyet gerekçesi ile almamış olan işverenlerin sorumluluğu tartışma konusu bile edilemiyor.

Yaşanan bu ağır süreçte sosyal katmanlar da unutulmuyor ve kısır tartışmalarla meşgul edilerek olayın gerçek boyutlarının muhataplarınca tartışılmasının da önüne geçilmiş oluyor. Fordist üretim modelinin işçiyi makinanın parçası haline getirdiği, buna karşın Post Fordist yöntemle çalışanların bilgi ve becerileri arttırılarak çok daha verimli bir işgücü haline getirildikleri söylemleri yaygınlaştıkça kafalar daha bir karışıyor ve olay, kapitalizmin bu iki sistemini birbiri arasında mukayese etmeye kadar indirgeniyor. Bu arada karşılıklı suçlamalar da sürüp, gidiyor:

- “yoksa, siz işçinin zihinsel gelişimine karşı mısınız ?”

- “Post Fordizme karşı çıkmak Fordizmi savunmaktır”

- “Kalite uygulamaları ile işçilerimizi mühendisleştirdik, şimdi elbette gücünü kaybeden mühendisler feryadı basacaklar, bunlar işçilerimizi kısıkanıyorlar” ...ve daha niceleriyle tartışmalar uzuyor, uzuyor ve işçiler neye inanacağını şaşırmış, yeni üretim organizasyonunu desteklemeli mi yoksa karşı mı durması gerektiğini bilemiyorlar.

Geçiş döneminde olası gecikmeler göz önüne alınarak yapılan bazı yeni düzenlemeler emekçilerin yeniden, yeniden parçalanması ile sonuçlanıyor. Bunlardan bazıları, Serbest Bölgeler, Endüstri Bölgeleri ve Serbest İhracat Bölgeleri olarak günümüzde uygulama imkanı bulmuş olanlar. Hukuk, kural, yaptırım tanımayan bu bölgelerde yapılan üretimle yatırımcılar teşvik edilmeye çalışılıyor fakat işgücünün zayıf ve korunmasız konumu ile alabildiğine vahşi çalışma koşulları bu ‘teşvik’in en önemli parçasını oluşturuyor.

Kuşkusuz tablonun bütününe bakıldığında manzara bu denli karanlık değil, çünkü sistem bir yandan da imajını sağlamlaştırmaya ve kendini ‘vazgeçilmez’ olarak kabul ettirmeye çalışıyor. Çok az sayıda ve hatta mutlu azınlık olarak değerlendirilebilecek bir emekçi grubu -görece- iyi koşullarda çalışırken, ortalama hayat standardını da yakalama şansına sahip görünüyor. Ancak, söz konusu bu grup için bile hayatın tam

ABD’nde tüm kanser vakalarının %20 ila 40’ının doğrudan meslekten kaynaklandığı, Kanada’da ise her yıl kanserden hayatını kaybeden 40 bin kişinin 10 binden fazlasının meslek hastalığı mağduru olduğu belirtiliyor.

anlamıyla yaşamaya değer olduğunu söyleyebilmek gerçekten çok zor.

Bu, ayrıcalıklı görünen gruptan söz ederken, Post Fordist üretim tarzının diğer önemli bir kaç konusuna da değinmek zorundayız: Kalite kavramı ile bütünleştirilen Toplam Kalite, Kalite Yönetimi ve Kalite Çemberleri.

Alışlagelmiş kavramların yerle bir edildiği, işlerinin boşaltıldığı yeni dünya düzeninde Kalite’nin de aynı akibete uğratıldığını görüyoruz. Sanayi üretimi alanına entegre edilen bu anlayışın gerisinde ise -gerçek kalite ile hiç bir ilgisi olmayan- hataları en aza indirgeyerek ve emeğin beyinsel gücünün tümü ipotek altına alınarak maliyetlerin minimize edilmesi ve kâr oranlarının maximize edilmesi hedefi yatıyor. Çember uygulamalarında; üretimin belli bir parçasına yoğunlaşan bir grup işçi, gecesini gündüzüne katmak suretiyle ürünü ve üretim prosesini sürekli bir şekilde iyileştirme hedefine kilitleniyor. Bu hedef, işçileri sosyal zamanlarında da sarıp, sarmaladığı için önce sosyal aktiviteler, ardından da aile içi ilişkiler en alt düzeye iniyor ve işçiler böylece yalnızlaştırılmış oluyor. Öyle ki gün gelip, aynı fabrikada çalışan işçilerin birbirlerine bile selam vermeyen robotlara döndüğü görülüyor. Emekçiler arasında depresyon ve benzeri psikiyatrik hastalıklar giderek yaygınlaşıyor. Sağlanan tek tatmin ise görece daha iyi bir ücret ve sözlü olarak yapılan onurlandırmalar. Bugün, çeşitli büyük alışveriş merkezlerinde de örneklerini izlediğimiz ‘ayın elemanı’ benzeri onursal ödüllere tepkisizleştirilen çekirdek iş gücü giderek kendine ve yeterli teknik donanıma sahip olmadığı için farklı statülerde, çok daha düşük ücretler karşılığı istihdam edilen düz işçilere yabancılaşıyor ve emeğin ortak sorunlarına karşı duyarsızlaşarak, sadece kendi iş yeri boyutunda bir yaşama transfer oluyor.

Peki, Tüm Bu Acımasız Süreç Yaşanırken, Kapitalizmin Sosyal Kurumları Adı Altında ve İlk Bölümde Değindiğimiz ILO, ICFTU, BM Gibi Kurumlar Neler Yapıyor?

Kısa adı ICFTU olan Dünya Sendikalar Konfederasyonu, son bir kaç yıldan beri 28 Nisan gününü

'Uluslararası Yas Günü' başlığı altında ve iş kazası ve meslek hastalıkları dolayısıyla yaşamını kaybeden işçiler için dünya çapında bir anma günü düzenleyerek, sistemin bu ayıbı ile ilgili bilinçlendirme faaliyetine yönelmiş durumda.

Yas gününden bir kaç ay önce başlayan dökümantasyon hazırlıklarında, çeşitli istatistiki bilgiler verilerek konunun boyutlarına dikkat çekilmek isteniyor. 2000 yılı Uluslararası Yas Günü hazırlıkları kapsamında sirküle edilen resmi bilgiler ise gerçek bir vahşetin yaşandığını bir kez daha gözler önüne seriyor: Resmi verilere göre, dünyada her yıl 1 milyon 200 bin kişi iş kazaları ya da meslek hastalıkları nedeniyle yaşamını kaybediyor. Bu ölümler arasında, yaklaşık 335 bin kişinin doğrudan iş kazası sonucunda, 325 bin kişinin meslek hastalığı dolayısıyla yaşamını yitirdiği, kaza ölümlerinden 12 bininin çocuk işçilere ait olduğu, meslek hastalığı ölümlerinde ise asbest başta olmak üzere zehirli kanserojen atıkların yılda 100 bin kişinin katili olarak birinciliği aldığı belirtiliyor. Ayrıca, iş kazaları ile ilgili bölümde de her yıl 160 milyon yeni iş kazasının yaşandığı ve bu kazaların her birinde en azından ciddi yaralanmaların, uzuv kayıplarının meydana geldiği görülüyor. Yine aynı raporlara göre, ölüm ya da yaralanma nedeni olarak belirtilen gerekçeler resmin gerçek yüzünü gizlediği için bu acı olayların değil bitmesini, azalmasını bile hayal etmek mümkün olamıyor. Veriler, bu vahşetin yalnızca geri kalmış bölgelerle sınırlı olmadığını, özellikle meslek hastalığı dolayısıyla ölümlerin gelişmiş dünyada daha da yaygın olduğunu gösteriyor. Örneğin ABD'nde tüm kanser vakalarının %20 ila 40'ünün doğrudan meslekten kaynaklandığı, Kanada'da ise her yıl kanserden hayatını kaybeden 40 bin kişinin 10 binden fazlasının meslek hastalığı mağduru olduğu belirtiliyor.

Aslında, yalnızca kar oranlarına dayalı bir sistem olarak tek başına Kapitalizmin sorumlu olduğu böylesi bir vahşet karşısında, periyodik olarak düzenlenen bu anma günlerinden birşeyler ummanın ne derece doğru olduğunun da sorgulanması gerekiyor.

ILO'ya gelince; işçi ve işveren örgütleri ile Hükümetlerin ortaklaşa temsil edildiği bu üçlü yapı, doğası gereği her zaman bir orta yol bulmak zorunda. Ama öyle bir orta yol ki -hükümetler genellikle işveren

örgütlerinden yana bir tutum içinde oldukları içindogrudan sermayenin otobanına çıkıyor.

Geçen yıl yapılan ILO Konferansına sunulan bir önerge ile İşveren Örgütleri işçi sağlığı - iş güvenliği konusunu tamamen Uluslararası Standartlar Örgütüne (ISO) bırakılması talebini ilk kez seslendirdiler. Bir sermaye örgütü olan ISO'dan beklenen ise tahmin edilebileceği gibi, kuralsız bir çalışma yaşamı ile yukarıda tanımlanan 'kalite' anlayışına uygun bir çalışma ortamının hukuki alt yapısının hazırlanması.

İlk raund sendika lobilerinin oldu. Ama ILO tarihine kısa bir gezinti yapıldığında, sürecin çok benzer özellikler taşıdığı ve en geç 2 ya da 3. raundda sermayenin hedefe ulaştığı görülüyor. Kısaca, önümüzdeki sürecin bugünü aratan niteliklerde olacağını öngörmek bir kehanet sayılmayacaktır.

Birleşmiş Milletler (UN) ise, kurumun finansmanı gibi garip bir soruna odaklanmış bir görüntü sergilemektedir. Son bir kaç yıldan bu yana dünyadaki sicili (işçi hakları ve çevresel kriterler açısından) en kötü olan ulus ötesi şirketlerin bir kaç milyon ödeme yaparak U.N. logosunu ürünlerinde kullanabilir konuma gelmeleri, Örgütün bu konuya verdiği önem ve önceliği daha iyi anlatmaktadır.

Diğer yandan, yeni dünya düzeninin yakın geleceğe yönelik planları, artık -görece- emniyette imiş gibi görünen hizmet sektörünü de içine almaktadır. 1994 yılında Uruguay Raundunun bitiminde imzalanan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ile çerçevesi belirlenen liberalizasyonun, devamı niteliğindeki çalışmalar 2000 yılının Ocak ayında Dünya Ticaret Örgütü (WTO) nün Hizmet Ticareti Komisyonunda başlatılmıştır. Başta Eğitim, Sağlık, Ulaşım, Enerji ve Sosyal Güvenlik olmak üzere tüm kamu hizmetlerinin serbest piyasa ekonomisine açılması zorunluğunu getirecek olan 2. etap GATS müzakereleri ve anlaşmaları, Kamuda istihdam edilen yüz binlerce uzman personel ve teknik insanı serbest piyasanın acımasız rekabet koşullarına teslim etmeyi hedeflemektedir. Aslında GATS süreci, sadece kamuda görevli personel için sorunları ağırlaştıracak bir olgu gibi ele alınmamalıdır. Toplumun tüm kesimlerini hem de en temel, kamu yararı şeklinde tanımlanan ihtiyaçlar açısından korumasız bırakacak ve yoksullaştırmanın yanı sıra

temel hizmetlerden de mahrum bırakacak olan bu gelişme, dibe doğru yarışın daha da hızlanacağını göstermektedir.

Resme Türkiye perspektifinden bakıldığında ise, mevcut Hükümetin yolun önemli bölümünü kat ettiği ve kalan kısım için de -tüm tepkileri yok saymak suretiyle- gerekli yasal düzenlemeleri hızlandırdığı görülmektedir. Bu anlamdaki en son girişim ise, kısa süre öncesinde TBMM'nde bir milletvekilinin ölümüne yol açan iç tüzük değişikliğine ilişkin tartışmalardır. Yaşanan üzücü olay, ne yazık ki tartışmanın gerçek boyutlarının tartışılmasını engellemiştir. ABD'nden tüm dünyaya ihraç edilmeye çalışılan 'Fast Track' isimli , müzakere süreçlerinin kısaltılması, tartışmaların kapsamının daraltılması ve oylama sisteminde oy birliği terk edilerek oy

çokluğunun yeterli sayılması gibi çeşitli farklı boyutları olan bu model ile amaçlanan yasa tasarılarının hiç bir engelle takılmadan ve daha da önemlisi süratle Meclislerden geçirilmesidir. Fast Track, ilk kez 1994 yılında Amerika'da NAFTA müzakereleri sırasında kabul edildi. Böylece, NAFTA'nın halklar aleyhine olan yüzlerce maddesi, neredeyse tartışılmadan bütün kurullardan geçirildi. Ancak, 1998 yılında, NAFTA kapsamında yapılan yatırımlar işletme aşamasına geldikten sonra Fast Track'in ne olup; ne olmadığı net bir şekilde görülebildi. Avrupa Birliđi karar mekanizmalarının da Aralık-2000'de yapılan AB-Nice Zirvesi sırasında yasalaştırdığı Fast Track yönteminin ülkemiz toplumundan neler alıp-götüreceği şimdiden öngörülebilir. Tek yapılması gereken , bu el çabukluğu ile alınan kararların gerisindeki gücün ne olduğunun görülmesi●

